

მორალური ზიანის ანაზღაურების საკითხი დაზარალებულის ცნობიერების ან/და აღქმის უნარის დაკარგვის შემთხვევაში

ნათია მახათაძე

სამართლის დოქტორი, პროფესორი
საქართველოს ეროვნული უნივერსიტეტი სეუ

აბსტრაქტი

მორალური ზიანის ანაზღაურების საკითხის სრულყოფილი მოწესრიგება კვლავ რჩება მნიშვნელოვან და პრობლემურ სამართლებრივ საკითხად. საქართველოს კანონმდებლობა არ ახდენს მორალური ზიანის ანაზღაურების სრულყოფილ რეგლამენტაციას, რაც პრაქტიკაში წარმოშობს ბუნდოვანებას. საერთო სასამართლოებისათვის მინიჭებული ფართო დისკრეციის ფარგლებში ინდივიდუალური შემთხვევების დამოუკიდებლად შეფასება ხშირად უკავშირდება მსგავსი შემთხვევების განსხვავებულ გადაწყვეტასა და არაერთგვაროვანი პრაქტიკის განვითარების რისკებს. სწორედ ამიტომ არსებით მნიშვნელობას იძენს მორალური ზიანის ანაზღაურებასთან დაკავშირებული ცალკეული პრობლემური ასპექტების სისტემური ანალიზი და ერთგვაროვანი სამართლებრივი ჩარჩოს ჩამოყალიბება.

მორალური ზიანის ანაზღაურებასთან დაკავშირებულ ერთ-ერთ მნიშვნელოვან საკითხს მიეკუთვნება დაზარალებულის ცნობიერებისა და აღქმის უნარის ნაწილობრივ ან სრულად დაკარგვის შემთხვევებში მორალური ზიანის დასაშვებობის განხილვა. აღნიშნული საკითხი პირდაპირ არ არის მოწესრიგებული საქართველოს კანონმდებლობით, ამასთან, არც სასამართლო პრაქტიკა არსებობს მის შესახებ, რაც აორმაგებს საკითხის კვლევის ინტერესს. ცნობიერებისა და აღქმის უნარის სრულად დაკარგვის შემთხვევაში აუცილებელია მორალური ზიანის ანაზღაურების მის ფუნქციებთან თავსებადობის საკითხის კვლევა, ვინაიდან მსგავს შემთხვევაში დაზარალებულისათვის მორალური ზიანის მიკუთვნებით შეიძლება ვერ იქნეს მიღწეული მიყენებული ზიანის კომპენსირების და დაზარალებულის დაკმაყოფილების მიზნები, რაც სადავოდ აქცევს, ზოგადად, მსგავსი შემთხვევებისათვის მორალური ზიანის აღიარების საკითხს.

ნაშრომის ფარგლებში განხილულ იქნება დაზარალებულის ცნობიერების ან/და აღქმის უნარის დაკარგვის შემთხვევებში მორალური ზიანის დასაშვებობის, დაზარალებულის ინტერესების დაცვის, მორალური ზიანის ოდენობის განსაზღვრისა და მტკიცების ტვირთის განაწილებასთან დაკავშირებული საკითხები, იდენტიფიცირებულ იქნება ძირითადი პრობლემური ასპექტები და წარმოდგენილ იქნება მათი გადაწყვეტის გზები.

საკვანძო სიტყვები: ზიანი, მორალური, დაკარგვა, ცნობიერება, კომპენსაცია, პიროვნება.

შესავალი

მორალური ზიანის ანაზღაურების საკითხი განსაკუთრებულ აქტუალობას იძენს დაზარალებულის ცნობიერების ან/და აღქმის უნარის დაკარგვის შემთხვევებში, ვინაიდან ამ დროს, როგორც წესი, ვერ მიიღწევა მორალური ზიანის ანაზღაურების ძირითადი ფუნქციები - დაზარალებულის დაკმაყოფილების, ზიანის მიმყენებელზე ზემოქმედების მოხდენის და სხვა პირთა უფლებების ხელყოფის თავის აცილების ფორმით.¹ ზოგადად,

¹ მახათაძე ნ., ჯუღელი თ., „არაქონებრივი ზიანის განსაზღვრის მექანიზმები“, 2024. გვ. 9.

ცნობიერების ან/და აღქმის უნარის დაკარგვის შემთხვევები მოცემულია თავის ტვინის განსაკუთრებით მძიმე დაზიანებისას. ამ დროს დაზარალებული ვერ აცნობიერებს საკუთარ მდგომარეობას, ვერ გრძნობს და ვერ აღიქვამს ტკივილს, სრულად დამოკიდებული ხდება სხვა პირის მზრუნველობაზე. მსგავსი მდგომარეობა შესაძლოა გაგრძელდეს დაზარალებულის გარდაცვალებამდე, გარდაცვლების ფაქტი კი, თავის მხრივ, შეიძლება დადგეს რამდენიმე წუთში, საათში ან წელში. ვინაიდან მორალური ზიანის ძირითად მახასიათებელს ადამიანის ფსიქიკურ და სულიერ სფეროზე ნეგატიური ზემოქმედება წარმოადგენს, რაც, თავის მხრივ, პირის ზნეობრივ ტანჯვაში გამოიხატება,² დაზარალებულის მდგომარეობის გათვალისწინებით, ამ დროს შესაძლოა სადავო გახდეს ამ უკანასკნელისათვის მორალური ზიანის ანაზღაურების მოთხოვნის მინიჭების საკითხი.

საქართველოს კანონმდებლობა არ ითვალისწინებს უშუალოდ საკვლევ საკითხთან დაკავშირებით რაიმე სახის მოწესრიგებას, არც სასამართლო პრაქტიკით არის შემოთავაზებული სადავო საკითხის გადაწყვეტის გზები, მორალური ზიანის ანაზღაურების მოთხოვნის მინიჭებასთან დაკავშირებული პრობლემური ასპექტები, რაც საკითხის კვლევას განსაკუთრებით მნიშვნელოვანს ხდის. ამასთან, სხეულის დაზიანების ან ჯანმრთელობისათვის ვნების მიყენების შემთხვევებში საერთო სასამართლოებისადმი მორალური ზიანის ანაზღაურების მოთხოვნით მიმართვის შემთხვევები მზარდი რაოდენობა საკითხის კვლევის ინტერესს უფრო მეტად აქტუალურს ხდის.

კვლევის ერთ-ერთ მეთოდად გამოყენებულია შედარებით-სამართლებრივი კვლევის მეთოდი. ამ მეთოდის საფუძველზე ძირითადად, განხორციელდება გერმანიის სასამართლო პრაქტიკის ანალიზი, ვინაიდან ყველაზე მეტი საერთო საქართველოს კანონმდებლობას სწორედ მასთან აქვს. ზოგადად, გასათვალისწინებელია, რომ უცხო ქვეყნების სამეცნიერო ლიტერატურასა და სასამართლო პრაქტიკაში არ არსებობს აზრთა ერთიანობა ცნობიერების ან/და აღქმის უნარის დაკარგვის შემთხვევაში მორალური ზიანის ანაზღაურების მოთხოვნის მინიჭების საკითხთან დაკავშირებით. გამოთქმულია მოსაზრება, მსგავს შემთხვევაში მორალური ზიანის ანაზღაურების მოთხოვნის დაუშვებლობის თაობაზე, მორალური ზიანის ანაზღაურების ფუნქციებთან მისი შეუსაბამობის საფუძველით, სხვათა მიხედვით, დასაშვებია დაზარალებულისათვის მორალური ზიანის ანაზღაურების მოთხოვნის მინიჭება, რომელიც სიმბოლურ თანხაში გამოიხატება და სხვ.

წინამდებარე ნაშრომის მიზანია ცნობიერების ან/და აღქმის უნარის დაკარგვის შემთხვევებში მორალური ზიანის ანაზღაურების მოთხოვნის დასაშვებობის თაობაზე სხვა ქვეყნების სასამართლო პრაქტიკის განხილვა, მორალური ზიანის ოდენობის განსაზღვრის თავისებურებების დადგენა, მტკიცების ტვირთის განაწილებასთან დაკავშირებული თავისებურებების ანალიზი და შესაბამისი რეკომენდაციების წარმოდგენა.

1. დაზარალებულის ცნობიერების ან/და აღქმის უნარის დაკარგვის შემთხვევაში მორალური ზიანის აღიარების სპეციფიკა

ზიანის ანაზღაურების მიზნები და ფუნქციები სხვადასხვა სახით ვლინდება მორალური ზიანის ანაზღაურების მოთხოვნის წარდგენისას. აღნიშნულის ერთ-ერთ განმაპირობებელ ფაქტორს წარმოადგენს ამ სახის ზიანის არამატერიალური ბუნება, მკაფიო/ზუსტი დადგენის შეუძლებლობა. მორალური ზიანის ანაზღაურების დროს საკითხი შეეხება დაზარალებული პირის სულიერ ტანჯვას, განცდებს, რაც გამორიცხავს პასუხისმგებლობის სახით

² საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა პალატის გადაწყვეტილება საქმეზე №ას-1129-2020, 2021 წლის 16 მარტი.

დაზარალებულის მატერიალური სფეროს აღდგენის დაკისრებას. ამ შემთხვევაში მორალური ზიანი განიხილება დაზარალებულის ფიზიკური და ზნეობრივი ტანჯვის შემცირების, სულიერი წონასწორობის აღდგენის, მორალური ზიანით გამოწვეული ტკივილის შემსუბუქების საშუალებად. კომპენსაციის აღიარებით დაზარალებულს ენიჭება ზიანის შემდგომ ყოველდღიურობის შემსუბუქების მეტი შესაძლებლობა.³ ამდენად, მორალური ზიანის ანაზღაურების ორმაგმა ფუნქციამ დაზარალებულს უნდა შესთავაზოს შესაბამისი კომპენსაცია იმ ზიანისათვის, რომელსაც არ აქვს ქონებრივ-სამართლებრივი ხასიათი. ამ შემთხვევაში წინა პლანზეა კომპენსაციის ფუნქცია, რომელიც არ შეიძლება დაექვემდებაროს მათემატიკური თვალსაზრისით მკაცრად გამოანგარიშებას.⁴ ამასთან, დაკმაყოფილების ფუნქცია ხელს უწყობს გადატანილი სულიერი ტკივილისა და ტანჯვის „გამართლებას“. დაკმაყოფილება მიმართულია სულიერი ტკივილების კომპენსირებისკენ, რა დროსაც გადამწყვეტია ფულადი ფორმით ზიანის ანაზღაურების აღიარება.⁵

სხეულისა და ჯანმრთელობის დაზიანების შემთხვევაში დაზარალებულისათვის ქონებრივ ზიანთან ერთად მორალური ზიანის ანაზღაურების მოთხოვნის მინიჭება მორალური ზიანის ანაზღაურების ფუნქციებით არის განპირობებული. სწორედ ამიტომ საექვო ხდება მორალური ზიანის ანაზღაურების მოთხოვნის მინიჭების საკითხი იმ შემთხვევაში, როცა დაზარალებულს დაკარგული აქვს შეგრძნების, აღქმისა და გაცნობიერების უნარი. როგორც წესი, მსგავსი შემთხვევები შეიძლება დადგეს თავის ტვინის მძიმე დაზიანების შემთხვევაში, როცა პირი იმყოფება კომატოზურ მდგომარეობაში. დგება კითხვა, არის თუ არა მსგავს შემთხვევებში მორალური ზიანის ფუნქციებთან თავსებადი დაზარალებულისათვის მორალური ზიანის ანაზღაურების მოთხოვნის მინიჭება?

ჰოლანდიაში დისკუსიის საგანია საკითხი იმის შესახებ, კომაში მყოფმა პირმა შეიძლება თუ არა განიცადოს მორალური ზიანი ან იგრძნოს რაიმე. ამ შემთხვევაში აღიარებულია მოთხოვნის საფუძვლის არარსებობა. აღნიშნულის სამართლებრივ საფუძველს კი ის გარემოება ქმნის, რომ ცნობიერებადაკარგული პირი არ განიცდის მორალურ ზიანს, რადგან არ აქვს ამის უნარი, ამასთან, ვერც დაზარალებულის დაკმაყოფილების მიზანი იქნება მიღწეული, ვინაიდან მას არ შესწევს მისი გამოყენების უნარი.⁶ მორალური ზიანის ვიწრო განმარტების გათვალისწინებით, მორალური ზიანი უფუნქციო ხდება მაშინ, როცა დაზარალებული სხეულის ან ჯანმრთელობის დაზიანების სუბიექტურად აღქმის შესაძლებლობას კარგავს,⁷ მორალური ზიანი ხომ იმ განცდას თუ ფიზიკურ ტკივილს გულისხმობს, რომელსაც განიცდის უშუალოდ დაზარალებული. ამასთან, გასათვალისწინებელია, რომ ტკივილისა და სულიერი ტანჯვის გაცნობიერება არ არის დაკავშირებული უშუალოდ პირის ასაკთან, მის ქმედუნარიანობასთან. ასაკობრივი თავისებურებების გამო, რაც მათ შორის, პიროვნების თვითდამკვიდრების გამახვილებულ გრძნობაში გამოიხატება, ტკივილი შეიძლება უფრო მეტი ინტენსივობით მოზარდმა შეიგრძნოს, რომლის ჯანმრთელობაც მნიშვნელოვნად იქნა ხელყოფილი.⁸

³ დანელია თ., „პასუხისმგებლობა სხეულის დაზიანების ან ჯანმრთელობისათვის ვნების მიყენებით გამოწვეული მორალური ზიანისათვის“, 2019. გვ. 10.

⁴ BGH BeschI. V. 06.07.1955 - GSZ 1/55.

⁵ ბიჭია მ., „პირადი ცხოვრების დაცვა საქართველოს სამოქალაქო სამართლის მიხედვით“, სადისერტაციო ნაშრომი, 2012. გვ. 133.

⁶ დანელია, იხ. სქოლიო 3, გვ. 36.

⁷ BGH, UrI. v. 16.12.1975 - VI ZR 175/74.

⁸ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს ადმინისტრაციულ საქმეთა პალატის გადაწყვეტილება საქმეზე №8ს-972-936(3კ-08), 2009 წლის 8 აპრილი.

ცნობიერების ან/და აღქმის უნარის დაკარგვის შემთხვევაში მორალური ზიანის დასაშვებობის განსხვავებული წესი დგინდება გერმანიის სასამართლო პრაქტიკით. გასათვალისწინებელია, რომ თავდაპირველად გერმანიის სასამართლოს მიდგომა არ იყო ერთგვაროვანი არა უშუალოდ მორალური ზიანის ანაზღაურების დასაშვებობის, არამედ მიკუთვნებული თანხის ოდენობის განსაზღვრის ნაწილში. აღსანიშნავია, რომ უმძიმესი დაზიანების შემთხვევაში, რაც შედეგად იწვევს პირის აღქმისა და მგრძნობელობის უნარის დაკარგვას, არამატერიალური ხელყოფა შესაძლებელია გამოიხატოს პიროვნების განადგურების ფორმით.⁹ ერთ-ერთ საქმეზე სასამართლომ განმარტა, რომ იმ გარემოების აღიარება, რომ დაზარალებულს არ შეუძლია აღიქვას/იგრძნოს კმაყოფილება მისი ფსიქიკური ფუნქციების განადგურების გამო, წარმოადგენს საკმარის საფუძველს გერმანიის კონსტიტუციის პირველი და მე-2 მუხლებით გათვალისწინებული პიროვნული უფლებებისა და ღირსების ხელყოფის დასადგენად, რაც, თავის მხრივ, ქმნის არამატერიალური ზიანის ანაზღაურების დამოუკიდებელ სამართლებრივ საფუძველს. პიროვნების განადგურება - სიცოცხლის ხელყოფის მოცულობა და მასშტაბი, წარმოადგენს შეფასების ძირითადი საზომს.¹⁰ ამ დროს მორალური ზიანის არსებობისათვის არ მოითხოვება დაზარალებულის მიერ მიყენებული ზიანის აღქმა და შეგრძნება. უბედური შემთხვევის შედეგად გამოწვეული უმძიმესი დაზიანებისას, რომელსაც თან ახლავს აღქმის უნარის დაკარგვა, შედეგად პიროვნების განადგურება, უნდა იყოს უზრუნველყოფილი შესაბამისი კომპენსაციით.¹¹ ამ შემთხვევაში დაცულ სამართლებრივ სიკეთეს წარმოადგენს პიროვნების თავისუფალი განვითარების კონსტიტუციურ-სამართლებრივი უფლება, რომელიც უზოგადესი უფლებაა და რომლის მიზანსაც წარმოადგენს ცხოვრების ყველა სფეროს მოცვა და ეფექტურად უზრუნველყოფა.¹²

2. მორალური ზიანის ოდენობის განსაზღვრის თავისებურებანი დაზარალებულის ცნობიერების ან/და აღქმის უნარის დაკარგვის შემთხვევაში

მორალური ზიანის ოდენობის განსაზღვრა არსებით სირთულეს წარმოადგენს, ვინაიდან ტკივილი სუბიექტური კატეგორიაა და მას ფულადი ეკვივალენტი არ გააჩნია. ზოგადად არ არის ხელმისაწვდომი მორალური ზიანის განსაზღვრის მეთოდი/მეთოდები, რაც სწორედ ტკივილის სუბიექტური ფაქტორით არის განპირობებული. მორალური ზიანი განსაზღვრა, გონივრულად შეფასება ხორციელდება ყოველ ინდივიდუალურ შემთხვევაში, ვინაიდან ცვლადები დამოკიდებულია არა მხოლოდ ადამიანზე, არამედ ერთსა და იმავე სუბიექტთან მიმართებით კონკრეტულ დროის მონაკვეთზე. უშუალოდ ტკივილის გრადაციის თაობაზე არსებული ერთ-ერთი მოსაზრების თანახმად, აღნიშნული ექვემდებარება შეფასებას როგორც სუბიექტური სინდრომი, რომელიც განსხვავებული სახით ვლინდება ინდივიდებში ტკივილის გაძლების/ატანის უნარის გათვალისწინებით. მსუბუქმა დაზიანებებმაც შეიძლება გამოიწვიოს ძლიერი ტკივილები და ასევე საპირისპირო შემთხვევის დაშვებაც უნდა იქნეს შესაძლებელი.¹³

⁹ კროპპოლერი ი, „გერმანიის სამოქალაქო კოდექსი – სასწავლო კომენტარი“, ზ. ჭეჭელაშვილისა და თ. დარჯანიას თარგმანი, 2014, გვ. 136.

¹⁰ BGH BeschI. 16.09.2016 - VGS 1/16.

¹¹ OLG Koblenz 18.11.2002 - 12 U 566/01.

¹² საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს №2/1/536 გადაწყვეტილება საქმეზე „საქართველოს მოქალაქეები - ლევან ასათიანი, ირაკლი ვაჭარაძე, ლევან ბერიანიძე, ბექა ბუჩაშვილი და გოჩა გაბოძე საქართველოს შრომის, ჯანმრთელობისა და სოციალური დაცვის მინისტრის წინააღმდეგ“, 2014 წლის 4 თებერვალი. პარაგრაფი 57.

¹³ Kalionzes, P. N. „Infant Pain and Suffering: The Valuation Dilemma.“ Pepperdine Law Review, vol. 1, no. 1, 1973, pp. 102-115, 108.

მორალური ზიანის ოდენობის განსაზღვრის ერთ-ერთ კრიტერიუმად მძიმე დაზიანებასა და ამით გამოწვეულ ტანჯვასთან, მის განგრძობად ხასიათთან ერთად, შეიძლება აღიარებულ იქნეს დაზარალებულის მიერ მისი აღქმის უნარი.¹⁴ უშუალოდ დაზარალებულის აღქმის უნარის როგორც მორალური ზიანის განსაზღვრის ერთ-ერთი ელემენტის აღიარებასთან დაკავშირებით არ არსებობს აზრთა ერთიანობა გერმანიის სასამართლო პრაქტიკაში. კომპენსაციის განსაზღვრისათვის ზიანის მოცულობა, კერძოდ, კონკრეტული დაზიანების მასშტაბი, ერთ-ერთ გადამწყვეტ ფაქტორს წარმოადგენს, თუმცა მორალური ზიანის კონკრეტული მოცულობის დადგენა განსაკუთრებით საკამათოა იმ შემთხვევებში, როცა დაზიანება იმდენად ძლიერი იყო, რომ დაზარალებულის მიერ აღარ არის შესაძლებელი კონკრეტული მართლსაწინააღმდეგო ქმედებით გამოწვეული დანაკარგების განცდა. ადრეული სასამართლო პრაქტიკით მსგავს შემთხვევაში მორალური ზიანის ანაზღაურების სახით სასამართლო გონივრულ და სამართლიან თანხად მიიჩნევდა სიმბოლური თანხის დაზარალებულისათვის მიკუთვნებას, აღნიშნულს კი ასაბუთებდა მორალური ზიანის ფუნქციით (განცდილი არამატერიალური ზიანის კომპენსაციითა და მიყენებული ტანჯვისათვის დაკმაყოფილების მიღებით). მსგავს შემთხვევაში პიროვნების განადგურების გამო ამ უკანასკნელის მიერ არც სუბიექტურად და არც ობიექტურად აღარ იყო შესაძლებელი დაკმაყოფილების ფუნქციის რეალიზაცია.¹⁵ ამდენად, დაზარალებულის ცნობიერების ან/და აღქმის უნარის დაკარგვას ჰქონდა მორალური ზიანის ოდენობის შემამცირებელი ეფექტი. ერთ-ერთ საქმეზე სასამართლომ გაამართლა ტკივილისა და ტანჯვის კომპენსაციისათვის სიმბოლური რეპარაცია იმ შემთხვევაში, როცა, დაშვებულმა დაკარგა ყველა გონებრივი უნარი და არსებითი სენსორული აღქმა თავის ტვინის მძიმე დაზიანების შედეგად.¹⁶ მსგავსი სასამართლო პრაქტიკა ეფუძნებოდა იმ მოსაზრებას, რომ კომპენსატორული ფუნქცია, რომელიც გადამწყვეტია ტკივილისა და ტანჯვის კომპენსაციის შეფასებისთვის, გულისხმობს დაზარალებულის მიერ ტკივილისა და დარღვევის რეალურ აღქმას. ვინაიდან ეს არ იყო ხელმისაწვდომი, მაგალითად, ტვინის მძიმე დაზიანების ან კომის შემთხვევაში, გამოსყიდვის იდეა გამოიყენებოდა ტკივილისა და ტანჯვისთვის - მნიშვნელოვნად შემცირებული - „სიმბოლური“ კომპენსაციის შესაქმნელად.

გასათვალისწინებელია, რომ განსაკუთრებით მძიმე დაზიანების შემთხვევაში, რომელიც იწვევს აღქმისა და გაცნობიერების უნარის დაკარგვას, როგორც ზემოთ აღნიშნულ იქნა, დაცულ სამართლებრივ სიკეთეს წარმოადგენს კონსტიტუციით გარანტირებული პიროვნების თავისუფალი განვითარების უფლება და ღირსება. ადამიანის ღირსების დაცვის კონსტიტუციურ-სამართლებრივ მოთხოვნებთან შეუსაბამოდ უნდა შეფასდეს მგრძნობელობის უნარის დაკარგვის საფუძვლით დაზარალებულის ზიანის ანაზღაურების მოთხოვნის ოდენობის შემცირება. ადრეული სასამართლო პრაქტიკის საწინააღმდეგოდ, სადაც სასამართლო დაეთანხმა მსგავს შემთხვევებში მორალური ზიანის სიმბოლური თანხით ანაზღაურებას, სხვა საქმეზე სასამართლომ მორალური ზიანის კომპენსაციის ფუნქცია პიროვნული უფლების იურიდიული მოქმედების გამოხატულებად მიიჩნია, რაც, საბოლოო ჯამში, ნიშნავს იმას, რომ ასევე შემთხვევებში, როცა დაზარალებულის ცნობიერების ფუნქციები იმდენად დარღვეულია/წაშლილია, რომ მას აღარ შეუძლია მორალური ზიანის თანხის უპირატესობით ტკბობა, იმგვარი მორალური ზიანის თანხა უნდა იქნეს მინიჭებული, რომელიც სასამართლომ მსგავსი მძიმე შემთხვევების (რომელთა დროსაც დაზარალებულმა თავისი მდგომარეობა აღიქვა) მიმართ აღიარა. აღნიშნული მოქმედებს ე.წ. ტვინის დაზიანების შემთხვევებში, რომლებიც იმით არის თვალსაჩინო, რომ

¹⁴ კროპპოლერი, ობ. სქოლიო 9, გვ. 136.

¹⁵ Koriath J., Was tun bei geburtshilflichen Schadensfällen? 2009, S. 39.

¹⁶ BGH Urt. v. 16.12.1975 - VI ZR 175/74.

ზიანის მიმყენებლის ბრალით დაზარალებულის პიროვნულობა მუდმივად ან ხანგრძლივად არის ხელყოფილი, ამ უკანასკნელს უწევს ასე ცხოვრება და იმსახურებს შესაბამისი მორალური ზიანის თანხის მიკუთვნებას.

მიუხედავად აზრთა განსხვავებისა, განსახილველ საკითხთან დაკავშირებით ერთგვაროვანი სასამართლო პრაქტიკით დადგენილია, რომ ტვინის დაზიანებით გამოწვეული მძიმე დაზიანებები, რომლებიც ალქმისა და გრძნობელობის უნარის დაკარგვას იწვევს, კრძალავს მხოლოდ სიმბოლურ რეპარაციას და ამის ნაცვლად მოითხოვს დამოუკიდებელ შეფასებას. მორალური ზიანის ოდენობის შემცირება ამ შემთხვევაში არ სამართლიანად და დაუშვებლად არის მიჩნეული. უმძიმესი დაზიანების შემთხვევაში უფრო მაღალი მორალური ზიანის თანხის დადგენასთან დაკავშირებით სასამართლოს ტენდენცია არის უცვლელი. მორალური ზიანის განსაზღვრის მიზნით, ზემოთ დასახელებული კრიტერიუმების გარდა, როგორიცაა ტანჯვის ხანგრძლივობა და მასშტაბი, ასევე გათვალისწინებულ უნდა იქნეს სასამართლოს მიერ მსგავს საქმეებზე მიღებული გადაწყვეტილებებიც.¹⁷ პიროვნების სიცოცხლის ხელყოფის მოცულობა და მასშტაბი უნდა დაექვემდებაროს დამოუკიდებელ შეფასებას, რა დროსაც დანაშაულის სიმძიმე და დაშავებულის გადახდისუნარიანობა უნდა იქნეს გათვალისწინებული.¹⁸

რადგან მორალური ზიანის განსაზღვრისათვის ასევე დიდ როლს თამაშობს ტკივილის ხანგრძლივობა, ერთმანეთისაგან უნდა იქნეს დიფერენცირებული შემთხვევები, როცა დაზარალებული ხელოვნულ კომაში აღმოჩნდა და ვეღარ გამოფხიზლდა, იმ შემთხვევებისგან, როცა პირს მოუწია ხანგრძლივი დროის განმავლობაში ამ მდგომარეობით ცხოვრება. ერთ-ერთი მოსაზრების მიხედვით, ხელოვნური კომა წარმოადგენს სამკურნალო ღონისძიებას და არაფერი აქვს საერთო პიროვნულობის ხელყოფასთან. ერთ-ერთ საქმეზე სასამართლომ სრულად უარყო მორალური ზიანის ანაზღაურების მოთხოვნა საქმეზე, რომლის დროსაც დაზარალებული ავტოსაგზაო შემთხვევიდან სამ საათში გარდაიცვალა ცნობიერების აღდგენის გარეშე. სასამართლომ დაზიანების შემდგომ ფაზებს დამოუკიდებელი მნიშვნელობა არ მიანიჭა და აღნიშნული შემთხვევა იმწამიერ სიკვდილს გაუთანაბრა, რისთვისაც კანონი არ ადგენდა კომპენსაციას. სხვა საქმეში, როდესაც დაშავებულის გარდაცვალების ფაქტი დადგა შემთხვევიდან 3,5 საათის შემდეგ დაზარალებულის გონზე მოსვლის გარეშე, სასამართლომ დამოუკიდებელი წონა მიანიჭა ტრავმის ფაზას, თუმცა ეჭვქვეშ დააყენა მორალური ზიანის ოდენობის განსაზღვრასთან დაკავშირებით ზემოთ განხილული სასამართლო პრაქტიკა, ვინაიდან პიროვნების განადგურება, რომელიც გამოწვეულია გრძნობის დაკარგვით, წარმოადგენს მხოლოდ „მეტ-ნაკლებად მოკლე შუალედურ ეტაპს დაზიანებასა და სიკვდილს შორის“. ამიტომ სასამართლომ მიზანშეწონილად მიიჩნია მხოლოდ სიმბოლური კომპენსაციის მინიჭება „გამოსყიდვის იდეის გათვალისწინებით“. სხვა საქმეზე, სადაც დაზარალებულის გარდაცვალების ფაქტი დადგა უბედური შემთხვევიდან სამი თვის გასვლის შემდეგ, მისი ალქმის და გრძნობის უნარი აღდგენის გარეშე, სასამართლომ მორალური ზიანის ოდენობის განსაზღვრისას გაითვალისწინა დაზიანების ფაზის ხანგრძლივობა. მსგავს შემთხვევაში მიზანშეწონილად უნდა იქნეს მიჩნეული ზემოთ დასახელებული პრეცედენტული სამართლის გამოყენებას მაშინაც კი, თუ უბედური შემთხვევის მსხვერპლი გარდაიცვალა ავარიის შემდეგ მალევე, საერთოდ არ მოეგო გონს ან მხოლოდ დროებით.¹⁹

¹⁷ Koriath J., Was tun bei geburtshilflichen Schadensfällen? 2009, 40.

¹⁸ BGH Urt. v. 13.10.1992 - VI ZR 201/91.

¹⁹ OLG Hamm, Urt. v. 21.01.1997 - 9 U 161/96.

3. მტკიცების სტანდარტი მორალური ზიანის ანაზღაურების მოთხოვნასთან დაკავშირებით

დელიქტურ-სამართლებრივი კონცეფცია აგებულია ორ მნიშვნელოვან პრინციპზე: „ზიანი ყოველთვის უნდა ანაზღაურდეს“ და „არავინ არ შეიძლება გამდიდრდეს დელიქტის ხარჯზე“. დაზარალებულს ეკისრება ზიანის მინიმალიზაციის ვალდებულება. ამ პრინციპების გავლენა ვლინდება საპროცესო ურთიერთობების ფარგლებში, კერძოდ, ფაქტების მითითების და მტკიცების გადანაწილების კონტექსტში. იმ შემთხვევაში, თუ მოპასუხე ედავება ზიანის ოდენობას, თუმცა აღიარებს ზიანს, როგორც მოვლენის არსებობას და მიყენების ფაქტს, მას ეკისრება ზიანის მოცულობაზე მითითების საპროცესო ვალდებულება. მას არა აქვს უფლება დარჩეს პასიური ამ ვალდებულების მიმართ, მიუხედავად იმისა, რომ ზიანის მტკიცების ტვირთი მოსარჩელეს ეკისრება. მტკიცებულებითი სამართლის გამოყენების წინაპირობაა იურიდიულად მნიშვნელოვანი სადავო ფაქტობრივი გარემოების არსებობა. შესაბამისად, მოსარჩელე ვალდებულია ამტკიცოს ზიანის ოდენობა მას შემდეგ, როდესაც მოპასუხე სადავოდ გახდის ამ ფაქტს. ზემოთხსენებული პრინციპი „ზიანი ყოველთვის უნდა ანაზღაურდეს“, ავალდებულებს მოპასუხეს ზიანის აღიარების პირობებში მიუთითოს საკუთარი ვერსია მის მოცულობასთან დაკავშირებით. იმ შემთხვევაში, თუ მოპასუხის პასიურობა ან მოსარჩელის მითითებული ოდენობის მხოლოდ უარყოფა მაინც წარმოშობს მოსარჩელის მიერ ზიანის ოდენობის მტკიცების ვალდებულებას, აღნიშნული გამოიწვევს იმას, რომ როდესაც მოსარჩელემ სათანადოდ ვერ უზრუნველყოს მტკიცების ვალდებულებას და მიუხედავად იმისა, რომ მოპასუხე ადასტურებს ზიანის მიყენების ფაქტს, ზიანის ანაზღაურების ვალდებულება ვერ იქნეს დადგენილი მის მიმართ. ამგვარი მდგომარეობა ეწინააღმდეგება ზემოთხსენებულ პრინციპს.²⁰

ზემოაღნიშნული პრინციპების რეალიზაცია უშუალოდ მორალური ზიანის ანაზღაურების მოთხოვნის დაკისრებისას თავისებურებებით ხასიათდება. კერძოდ, პასუხისმგებლობის დაკისრების ერთ-ერთ პირობას წარმოადგენს მორალური ზიანის არსებობა, რომლის არსებობაც გარეგნულად ცალსახად არ ვლინდება და მისი დადასტურება კონკრეტული მტკიცებულებებით არსებითად რთული, ხოლო ზოგიერთ შემთხვევაში, შეუძლებელია. აღნიშნული გარემოების გათვალისწინებით, არსებობს ზოგადი პრინციპი, რომლის თანახმად, მოითხოვება, არ იქნეს დამძიმებული დაზარალებულის მტკიცების ტვირთი. საქმის ინდივიდუალური თავისებურებების შეფასების შედეგად უნდა იქნეს დადგენილი, არსებობს თუ არა მიზეზობრივი კავშირი მართლსაწინააღმდეგო ქმედებას და დაზარალებულის ფსიქიკაში განხორციელებულ ნეგატიურ ცვლილებებს შორის.²¹ ამასთან, არ არის საჭირო იმ ფაქტის მტკიცება, რომ ზოგადად, ადამიანის ჯანმრთელობაზე ზემოქმედება უარყოფითად აისახება მის ფსიქიკაზე, განსაკუთრებით, ფიზიკური ძალის გამოყენებისას. მორალური ზიანის არსებობის სამტკიცებლად არ მოითხოვება სასამართლო-ფსიქოლოგიური ექსპერტიზის დასკვნის არსებობა.²²

სამოქალაქო საპროცესო კოდექსით დადგენილი მტკიცების ტვირთის გათვალისწინებით, ზიანის ანაზღაურების მავალდებულებელი ელემენტების გამომრიცხავი გარემოებების,

²⁰ რუსთავის საქალაქო სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა კოლეგიის გადაწყვეტილება საქმეზე №2-2343-18, 2021 წლის 22 სექტემბერი.

²¹ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა პალატის გადაწყვეტილება საქმეზე №ას-1477-1489-2011, 2012 წლის 3 აპრილი.

²² თბილისის საქალაქო სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა კოლეგიის გადაწყვეტილება საქმეზე №2/24674-22, 2023 წლის 1 მაისი.

კერძოდ, - ქმედების მართლზომიერების, ბრალეულობის გამომრიცხავი ფაქტების მტკიცების ტვირთი ეკისრება მოპასუხეს, ხოლო ზიანის არსებობის ფაქტისა და მისი ოდენობის, ასევე დამდგარ ზიანსა და მოპასუხის ქმედებას შორის მიზეზობრივი კავშირის არსებობის ტვირთი მოსარჩელეს.²³ მტკიცების ეტაპზე დადასტურებული უნდა იქნას შემდეგი ელემენტები: ზიანი; უფლება, რომელიც შეილახა; რაში გამოვლინდა მოსარჩელის ფსიქიკური ან/და ფიზიკური ტანჯვა; ზიანის მიმყენებლის ბრალეულობის ხარისხი; კომპენსაციის ოდენობა.²⁴ ამასთან, ზიანის ანაზღაურებაზე პასუხისმგებელი პირის მიერ საწინააღმდეგოს მტკიცებამდე პრეზუმირებულია დაზარალებულის მიერ მძიმე სულიერი ტკივილის განცდის ფაქტი.²⁵

დასკვნა

ცნობიერების ან/და აღქმის უნარის დაკარგვის დროს მორალური ზიანის ანაზღაურების სპეციალური მოწესრიგების არარსებობის პირობებში არსებით ხასიათს იძენს უცხო ქვეყნების საუკეთესო პრაქტიკის გაზიარება. ცნობიერების ან/და აღქმის უნარის დაკარგვა, როგორც წესი, შეიძლება გამოწვეულ იქნეს სხეულის ან ჯანმრთელობის იმგვარი დაზიანებით, რომელზე არსებითად უფრო მძიმე დაზიანების წარმოდგენაც კი შეუძლებელი იყოს. ამ დროს ზიანის მიმყენებლისათვის შემსუბუქებული პასუხისმგებლობის დაკისრება, რაც დაზარალებულისათვის მორალური ზიანის ანაზღაურების მოთხოვნის უარყოფაში გამოიხატება, არ შეიძლება მიჩნეულ იქნეს სამართლიანობის პრინციპის რეალიზაციის ეფექტიან მექანიზმად. მსგავს შემთხვევებში დაზარალებული მძიმე დაზიანების შედეგად კარგავს ცხოვრების შემდგომი წარმართვის, ცხოვრებით ტკბობის შესაძლებლობას, მუდმივად დამოკიდებული ხდება სხვა პირების მზრუნველყოფაზე. როგორც წესი, დაზარალებულის ამგვარი მდგომარეობა, დაზიანების სიმძიმის გათვალისწინებით, შეიძლება გაგრძელდეს მისი ცხოვრების მანძილზე. სწორედ ამიტომ ამ შემთხვევაში მორალური ზიანის ანაზღაურების მოთხოვნის ბლანკეტური უარყოფა ინდივიდუალური გარემოებების გათვალისწინების გარეშე არ უნდა იქნეს მიჩნეული დაზარალებულის ინტერესების დაცვის თანაზომიერ საშუალებად.

ამ შემთხვევაში გაზიარებულ უნდა იქნეს გერმანიის სასამართლო პრაქტიკის მიდგომა და არ უნდა იქნეს მოთხოვნილი დაზარალებულის მიერ მიყენებული ზიანის აღქმისა და შეგრძნების დადასტურება. უბედური შემთხვევის შედეგად გამოწვეული უმძიმესი დაზიანებისას, რომელსაც თან ახლავს აღქმის უნარის დაკარგვა, შედეგად პიროვნების განადგურება, უნდა იყოს უზრუნველყოფილი შესაბამისი კომპენსაცია.²⁶

ადამიანის ღირსების დაცვის კონსტიტუციურ-სამართლებრივ მოთხოვნებთან არათავსებადად უნდა შეფასდეს მგრძნობელობის უნარის დაკარგვის საფუძვლით დაზარალებულის ზიანის ანაზღაურების მოთხოვნის ოდენობის შემცირება. ისეთ შემთხვევებში, რომელთა დროსაც დაზარალებულის ცნობიერების ფუნქციები იმდენად დარღვეულია/წაშლილია, რომ მას აღარ შეუძლია მორალური ზიანის თანხის უპირატესობით ტკბობა, იმგვარი მორალური ზიანის თანხა უნდა იქნეს მინიჭებული, რომელიც აღიარებულია სასამართლოს მიერ მძიმე შემთხვევების მიმართ, როცა დაზარალებულს აღქმის უნარი არ ჰქონდა წართმეული. მსგავსი მიდგომა უზრუნველყოფს,

²³ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა პალატის გადაწყვეტილება საქმეზე №ას-1085-2021, 2022 წლის 09 მარტი.

²⁴ თოდუა მ., ქურდაძე შ., „ცალკეული კატეგორიის სამოქალაქო საქმეზე გადაწყვეტილებათა მიღების თავისებურებანი“, 2005, გვ. 70.

²⁵ თბილისის სააპელაციო სასამართლო განჩინება საქმეზე №28/5794-21, 2022 წლის 16 ნოემბერი.

²⁶ OLG Koblenz 18.11.2002 - 12 U 566/01.

ერთი მხრივ, დაზარალებულის ინტერესების დაცვას, ხოლო, სხვა მხრივ, სამოქალაქო ბრუნვის მონაწილეთა შორის სამართლიანი ბალანსის დადგეს.

უშუალოდ მორალური ზიანის ოდენობის განსაზღვრის ერთ-ერთ რელევანტურ კრიტერიუმად უნდა იქნეს მიჩნეული შესაბამისი ტრავმის ფაზის ხანგრძლივობა. აღნიშნული გადამწყვეტ მნიშვნელობას იძენს აღქმის ან/და ცნობიერების უნარის დაკარგვიდან მცირე დროის მონაკვეთში დაზარალებულის გარდაცვალებისას. ამ შემთხვევაში ტრავმის ფაზის ხანგრძლივობის გაუთვალისწინებლობა გამოიწვევს სამართლიანობის პრინციპთან შეუსაბამო შედეგის დადგომას.

ბიბლიოგრაფია

1. ბიჭია, მიხეილ. პირადი ცხოვრების დაცვა საქართველოს სამოქალაქო სამართლის მიხედვით, სადისერტაციო ნაშრომი, თბილისი, 2012;
2. დანელია, თამარ. პასუხისმგებლობა სხეულის დაზიანების ან ჯანმრთელობისათვის ვნების მიყენებით გამოწვეული მორალური ზიანისათვის, თბილისი 2019;
3. კროპკოლერი, იან. გერმანიის სამოქალაქო კოდექსი – სასწავლო კომენტარი, ზ. ჭეჭელაშვილისა და თ. დარჯანიას თარგმანი, თბილისი, 2014;
4. თოდუა, მზია. ქურდაძე შალვა. ცალკეული კატეგორიის სამოქალაქო საქმეზე გადაწყვეტილებათა მიღების თავისებურებანი, თბილისი, 2005;
5. მახათაძე, ნათია. ჯუღელი, თეა. არაქონებრივი ზიანის განსაზღვრის მექანიზმები, თბილისი 2024;
6. Kalionzes, Peter N. „Infant Pain and Suffering: The Valuation Dilemma“. Pepperdine Law Review, vol. 1, no. 1, 1973;
7. Koriath, Jürgen. Was tun bei geburtshilflichen Schadensfällen?, 2009;
8. საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა პალატის გადაწყვეტილება საქმეზე №ას-1085-2021, 2022 წლის 09 მარტი;
9. საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა პალატის გადაწყვეტილება საქმეზე №ას-1129-2020, 2021 წლის 16 მარტი;
10. საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა პალატის გადაწყვეტილება საქმეზე №ას-1477-1489-2011, 2012 წლის 3 აპრილი;
11. საქართველოს უზენაესი სასამართლოს ადმინისტრაციულ საქმეთა პალატის გადაწყვეტილება საქმეზე №ბს-972-936(3კ-08), 2009 წლის 8 აპრილი;
12. თბილისის სააპელაციო სასამართლო განჩინება საქმეზე №2ბ/5794-21, 2022 წლის 16 ნოემბერი;
13. თბილისის საქალაქო სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა კოლეგიის გადაწყვეტილება საქმეზე №2/24674-22, 2023 წლის 1 მაისი;
14. რუსთავის საქალაქო სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა კოლეგიის გადაწყვეტილება საქმეზე №2-2343-18, 2021 წლის 22 სექტემბერი;
15. საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს №2/1/536 გადაწყვეტილება საქმეზე „საქართველოს მოქალაქეები - ლევან ასათიანი, ირაკლი ვაჭარაძე, ლევან ბერიანიძე, ბექა ბუჩაშვილი და გოჩა გაბოძე საქართველოს შრომის, ჯანმრთელობისა და სოციალური დაცვის მინისტრის წინააღმდეგ“, 2014 წლის 4 თებერვალი;
16. BGH Beschl. 16.09.2016 - VGS 1/16;
17. OLG Koblenz 18.11.2002 - 12 U 566/01;
18. OLG Hamm, Urt. v. 21.01.1997 – 9 U 161/96;
19. BGH Urt. v. 13.10.1992 - VI ZR 201/91;
20. BGH, Urt. v. 16.12.1975 - VI ZR 175/74;
21. BGH Beschl. V. 06.07.1955 - GSZ 1/55.